

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка
Факультет оркестрових інструментів
Кафедра струнно-смичкових інструментів

Дипломна робота на здобуття ступеня «Магістр»
на тему:

**ЛЬВІВСЬКА ВІОЛОНЧЕЛЬНА ШКОЛА: ПОГЛЯД У
РЕТРОСПЕКТИВУ, РОЗВИТОК ТА СЬОГОДЕННЯ**

Виконавець: студент 2 курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-наукової програми «Музичне мистецтво»
денної форми навчання, профілізації «Віолончель»

ГАВРИЛОВ Богдан Васильович

Науковий керівник:
Кандидат мистецтвознавства
Доцент кафедри
струнно-смичкових інструментів
ЛНМА ім. М. В. Лисенка

ОЛІЙНИК Ольга Григорівна

Рецензент:
Кандидат мистецтвознавства,
Доцент кафедри
струнно-смичкових інструментів
Лучанко Олег Михайлович

Львів 2025

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Євгеній Емануїлович Шпіцер – засновник сучасної Львівської віолончельної школи.....	6
1.1. Зв’язок сучасної львівської віолончельної школи з видатними представниками європейських шкіл XVIII-XX ст.....	6
1.1.1. Французька віолончельна школа.....	12
1.1.2. Німецька віолончельна школа.....	20
1.1.3 Російська віолончельна школа.....	28
Розділ 2. Розвиток львівської віолончельної школи	35
2.1. Харитина Миколаївна Колесса.....	35
2.2. Юрій Євгенович Ланюк.....	37
2.3. Тарас Модестович Менцінський.....	41
Висновки.....	43
Список використаних джерел.....	45

Вступ

Актуальність дослідження.

Львівська віолончельна школа є унікальним явищем у музичній культурі України, що сформувалась на перетині багатьох виконавсько-педагогічних традицій – французької, німецької, російської, чеської. Особливої актуальності тема набуває сьогодні, коли в умовах глобалізації зростає потреба у збереженні та осмисленні національних музичних традицій, а також простеженні спадковості у виконавському мистецтві. Ця робота присвячена вивченню еволюції львівської віолончельної школи, починаючи з викладацької діяльності у стінах Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка доцента кафедри струнно-смичкових інструментів Євгена Емануїловича Шпіцера – знакової постаті в історії української віолончельної педагогіки, й аж до сучасного професорсько-викладацького складу ЛНМА ім. М. В. Лисенка, Ю. Є. Ланюка, Х. М. Колесси та Т. М. Менцінського.

Значення дослідження також полягає у його практичній цінності для студентів-віолончелістів та викладачів. Ознайомившись із матеріалами цієї роботи, молоді музиканти зможуть відкрити для себе нову інформацію про маловідомі або недостатньо досліджені постаті, їхню творчу та педагогічну діяльність, дізнатись більше про праці, редакції й методичні підходи, що вплинули на формування львівської школи. Це сприятиме поглибленню їхнього розуміння власної професійної ідентичності, розширить знання про витоки технічних та інтерпретаційних традицій, а також допоможе свідомо використовувати ці знання у власній виконавській та педагогічній практиці.

Метою дослідження стало визначення ключових етапів становлення та розвитку львівської віолончельної школи, виявлення її зв'язку з європейськими віолончельними школами XVIII-XX ст. та простеження спадковості методичних принципів в сучасній виконавській педагогіці.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- 1) охарактеризувати основні етапи становлення львівської віолончельної школи;
- 2) проаналізувати педагогічну діяльність Є. Е. Шпіцера та його зв'язок з європейськими школами;
- 3) дослідити творчість і педагогічну діяльність його учнів – Х. М. Колесси, Ю. Є. Ланюка, та Т. М. Менцінського;

Об'єкт дослідження – віолончельне виконавсько-педагогічне мистецтво XVIII-XXI ст.

Предмет дослідження – ретроспективний погляд на розвиток сучасної львівська віолончельної школи

Методи дослідження

Робота ґрунтується на комплексному аналізі: історико-порівняльному, біографічному, музикознавчому. Джерельна база – архівні матеріали, наукові праці, спогади, інтерв'ю.

Елементи наукової новизни

Вперше в одному дослідженні проаналізовано не лише діяльність Є.Е. Шпіцера, а й витоки його педагогічного стилю через призму впливу різних європейських віолончельних шкіл. Особлива увага приділена педагогічній спадковості: від Шпіцера до сучасних викладачів ЛНМА ім. Лисенка (Ю. Є. Ланюка, Т. М. Менцінського, Х. М. Колесси), що дозволяє говорити про формування сучасної львівської віолончельної школи як цілісного, живого явища з усталеними принципами та традиціями. В цій роботі також будуть згадані відомі редакції, аранжації та методичні праці видатних представників світової віолончельної культури, таких як Ю. Кленгеля, К. Давидова, Ф. Грюцмахера, Б. Ромберга, Дюпора, О. Франкома та інших.

Практичне значення дослідження полягає у його цінності для виконавської, педагогічної та науково-методичної діяльності у сфері струнно-смичкового

мистецтва. Робота дає цілісне уявлення про розвиток львівської віолончельної школи, її становлення, еволюцію та сучасний стан.

Значну увагу приділено постаті Євгенія Шпіцера як засновника сучасної львівської віолончельної школи, а також його учням — Харитині Колессі, Юрію Ланюку, Тарасу Менцінському, які продовжили його традиції й водночас розвинули власні виконавські й методичні підходи. Такий історико-біографічний підхід дозволяє простежити педагогічний зв'язок поколінь виконавців та педагогів, що формує спадкоємність і унікальність львівської школи.

Робота містить також важливі відомості про провідні європейські віолончельні школи (французьку, німецьку), що дозволяє виявити вплив їхніх представників — Жана-Луї Дюпора, Бернхарда Ромберга, Юліуса Кленгеля, Карла Давидова — на формування методики гри та виконавського стилю українських віолончелістів.

У дослідженні розкрито взаємозв'язки між цими постатями, зокрема в педагогічній лінії та традиціях інтерпретації, що має велике значення для формування сучасного виконавця. Отже, матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані в навчальних програмах з методики, історії виконавства, камерного ансамблю, а також як база для подальших досліджень у галузі музичної педагогіки та історії виконавських шкіл.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи.

Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ЄВГЕНІЙ ЕМАНУЇЛОВИЧ ШПІЦЕР – ЗАСНОВНИК СУЧАСНОЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ВІОЛОНЧЕЛЬНОЇ ШКОЛИ

1.1. Зв'язок сучасної львівської віолончельної школи з видатними представниками європейських шкіл XVIII-XX ст.

Відомо, що до Є. Е. Шпіцера були видатні представники викладачів віолончелі у Львівській національній музичній академії ім. М. В. Лисенка (від 1939 р. Львівської державної консерваторії), а до того Консерваторія Галицького музичного товариства (з 1853 р.) та Консерваторія Польського Музичного Товариства (з 1919 р.), такі як П.С. Пшеничка, Б. Бережницький, А. Вольфсталь, Р. Пуліковський та інші. Але вони відносились до представників іншої плеяди виконавців-педагогів, які часом перетинаються в педагогічній корінній системі, яка досліджується в цій роботі, на прикладі Б. Бережницького, який вчився у Ю. Кленгеля. Але починаючи від викладання Є. Е. Шпіцера з 1951 р., була створена сучасна Львівська віолончельна школа, яка є провідною віолончельно-виконавською школою в Україні, досвід, професіоналізм і знання якої беруть свій початок аж з часів Дюпора, Ромберга, Давидова, які є видатними постатями минулого у всесвітній віолончельній виконавсько-педагогічній практиці. Сучасна львівська віолончельна школа будується саме на колишніх учнях та студентах Є.Е Шпіцера, які вже є діючими викладачами та професорами, такі як Ю. Є. Ланюк, Т. М. Менцінський, Х. М. Колеса (до 2015 р.) та вже їх студентами, такими як О. Литвиненко, М. Менцінський та інші.

Євген Емануїлович Шпіцер - народився 9 жовтня 1924 в с. Тячеві на Закарпатті. Першим учителем музики був рідний батько Емануїл Матвійович. У 1938р Є. молодий Євген переїжджає у Будапешт, де починається його самостійне життя. Там він працює асистентом фотографа, задля забезпечення

власних потреб та матеріальної допомоги родині. Згодом поступає у Будапештську консерваторію як віолончеліст. Але Друга світова війна порушує його плани на майбутнє.

Разом з родиною Є.Е. Шпіцера помістили в Будапештське гетто, а потім депортували в концтабір на території Угорщини, де вони працювали в каменеломні. В 1944р його з родиною перемістили в німецький концтабір Маутгаузен, який використовувався як місце для утримання особливо небезпечних політичних в'язнів, де загинув рідний брат Є. Шпіцера. За життя Є. Шпіцер не любив говорити про період проведений в концтаборах, лише згадував день звільнення - 4 квітня 1945р – який вважав своїм другим днем народження.

У 1945р Є.Шпіцер разом з сім'єю повертається на Закарпаття. У 1946 р. Є. Шпіцер поступив у Київську консерваторію ім.Чайковського в клас Григорія Пеккера, вдячність до якого проніс крізь все своє життя. Саме в цей час він починає свій творчий музичний шлях. Будучи студентом консерваторії Є.Е. Шпіцер працює як артист оркестру театру драми ім. Лесі Українки та викладає в музичній школі.

Після закінчення навчання в консерваторії, у 1951 р., Є.Е. Шпіцер переїжджає до Львова. Саме цей переїзд став значущим у житті маестро, адже решту свого життя він прожив та пропрацював саме тут. Є.Е. Шпіцер починає викладати віолончель в музичній школі ім. С.Крушельницької. Паралельно працює як артист оркестру у Львівській національній філармонії, в якій з 1959 р стає концертмейстером групи віолончелей і залишається ним понад 20 р.

З 1951р. Є.Е. Шпіцер розпочинає роботу у Львівській національній музичній академії ім. Лисенка як концертмейстер кафедри камерного ансамблю, а з 1959р. - викладачем віолончелі на кафедрі струнних інструментів.

За роки своєї плідної праці Є.Е. Шпіцер виступав як соліст симфонічного оркестру, виконував багато камерної музики у різних складах, різних епох та

стилів. Активно пропагував музику українських композиторів (Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, А. Штогаренка), був першовиконавцем творів львівських композиторів (С. Людкевича, В. Барвінського, В. Флиса, М. Колесси).

Педагогічна діяльність Є.Е. Шпіцера була фундаментальною, адже його вважають одним з засновників української віолончельної школи. Він випустив цілу плеяду концертуючих віолончелістів які працюють та виступають у багатьох країнах світу, викладачів музичних шкіл, училищ та вузів в Україні та закордоном, солістів ансамблів, камерних та симфонічних оркестрів. Серед найвідоміших його випускників, які й надалі є носіями традицій, знань та досвіду Є.Е. Шпіцера - М. Чайковська, Х. Колесса, Р. Залеська, Ю. Ланюк, Н. Хома, В. Жилін, Б. Бараз, Я. Мигаль, Т. Менцинський, Н. Джурин, Т. Занчак, Е. Ржезач, Р. Самостроков, Д. Гавата, С. Канчалаба та ін.

19 вересня 2004 року Є.Е. Шпіцер помер. Похований на Янівському цвинтарі.

Завдяки тому, що Є. Е. Шпіцер навчався в Г. Пеккера і з'явився той самий зв'язок з видатними віолончелістами минулого. Адже Г. Пеккер вчився у 3 різних викладачів, і його знання і досвід - це синтез надбань та особливостей різних віолончельних шкіл, таких як французька, старо-руська, німецька, і від кожної з них було запозичене те найкраще, що було їм притаманне. «Французька школа» - Ж.Л. Дюпор, О. Франком, Ж. Дельсар, - славиться звуковою м'якістю, чуттєвістю виконання; «німецька школа», - Ф. Дотцауер, К. Дрекслер, Ф. Грюцмахер, Б. Ромберг – найдавніша зі шкіл - перфекцією техніки, легкістю виконання; «старо-руська школа» - К. Давидов, О. Вержбилович, Л. Ростропович - насиченим та потужним оксамитовим звуком та широтою думки.

Григорій Пеккер (1905-1983) - виконавець, педагог і редактор він залишив помітний слід у музичній культурі, а його творча діяльність простяглася на десятки років і знайшла визнання далеко за межами однієї країни.

Народився 11 (24) жовтня 1905 року в Павлограді в родині музикантів.

Свою музичну освіту Григорій Пеккер розпочав у 1916 році, вступивши до Петроградської консерваторії. Спочатку його наставником був французький віолончеліст Луї Аббіате, а після його від'їзду з Росії у 1919 році Пеккер продовжив навчання під керівництвом Євгена Вольф-Ізраеля, який сам колись був учнем відомого Альфреда Вежбіловича.

Важливою віхою у творчій біографії музиканта стала участь у прем'єрному виконанні Тріо ор. 8 Дмитра Шостаковича у грудні 1923 року, де Пеккер грав разом із автором твору та скрипалем Володимиром Шором. Завершивши навчання, у 1924 році він отримав диплом консерваторії.

1925-1926 роках Пеккер обіймав посаду концертмейстера та соліста в Російсько-японському симфонічному оркестрі. Під час гастролей по Китаю та Японії він увійшов в історію як перший віолончеліст з Радянського Союзу, який виступав на японській сцені.

У 1927 році музикант вирушив до Німеччини для подальшого навчання у Лейпцизькій консерваторії, де його педагогом став легендарний Юліус Кленгель. Наступні чотири роки (1929-1933) Пеккер провів у Берліні, активно концертуючи по Європі - виступав у Німеччині, Франції, Нідерландах та Польщі.

Особливо варто відзначити його співпрацю з видатними музикантами того часу: виконання творів Ежена д'Альбера під керівництвом самого композитора в Лейпцигу, концерти з диригентом Бруно Вальтером у Берліні, а також участь у фестивалі на честь Брамса разом із піаністом Олександром Габриловичем.

У 1934 році, через політичні зміни в Німеччині, Пеккер був змушений повернутися до Радянського Союзу. Протягом 1934-1937 років він працював викладачем у Московській консерваторії, де, крім основної спеціальності, вів авторський курс з методики викладання віолончелі. Його педагогічні

досягнення були офіційно визнані - у 1935 році йому присвоїли вчене звання доцента.

У 1938 році музикант перебрався до Києва, де продовжив педагогічну діяльність у місцевій консерваторії. Після війни, у 1947 році, він отримав звання професора. Цього ж періоду він став учасником квартету імені Вільома, з яким активно гастролював українськими містами.

Заключний етап життя митця пов'язаний з Новосибірськом, куди він переїхав у 1957 році. Там він до останніх днів викладав у місцевій консерваторії, де також вів свою авторську методику навчання. Серед його найвідоміших учнів - визнані майстри Леонід Краснощок, Михайло Кравцов, Євген Емануїловч Шпіцер.

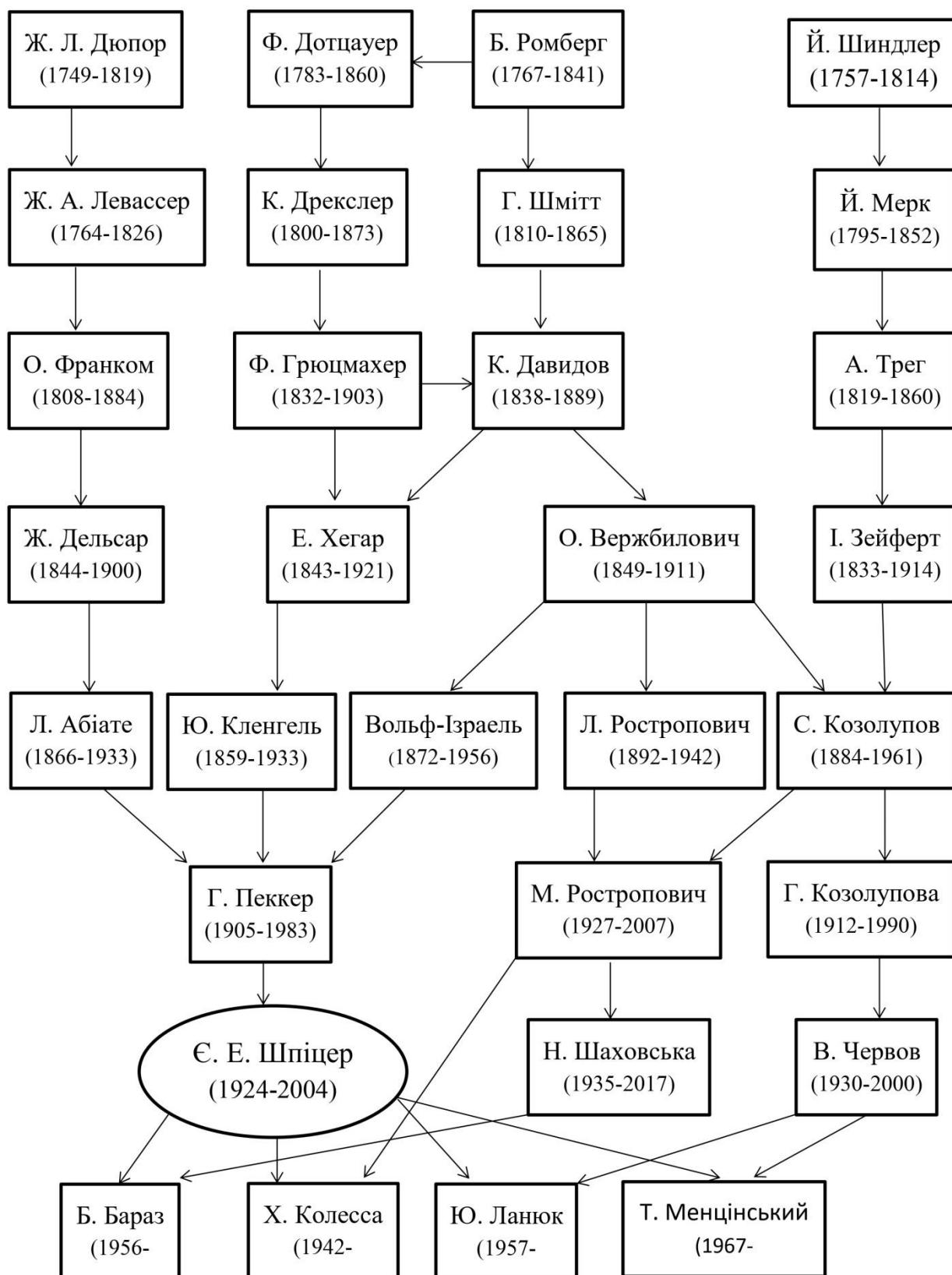
Творча спадщина

Григорій Пеккер залишив значний слід у світі музики як автор професійних обробок та аранжувань віолончельних творів. Серед його найвідоміших робіт:

- власна редакція віолончельної партії Концерту ре мінор Дворжака (опус 104), опублікована 1977 року;
- перероблене видання складних етюдів Поппера (опус 73) для віолончелі, що побачило світ у 1986;
- адаптація для віолончелі творів Генделя (Жига) та Боні (Ларго і аллегро), видана 2004 року.

Його професійні редакції отримали визнання у музичних колах - легендарний Мстислав Ростропович використовував пеккерівські версії при записі цих творів для фірми «Мелодія».

Життєвий шлях видатного музиканта завершився 14 жовтня 1983 року в Новосибірську. Місцем його останнього спочинку стало Заєльцовське кладовище (дільниця 102).

Мал. 1. Педагогічне Генеалогічне дерево становлення сучасної львівської віолончельної школи

1.1.1 Французька віолончельна школа

Луї Абіатте (1866–1933) – відомий віолончеліст, композитор і вчитель музики з Монако, чия творча кар'єра тривала десятиліття і простягалася далеко за межі рідної країни.

Він з'явився на світ 4 січня 1866 року в Монте-Карло, у сім'ї, пов'язаній з музикою. Рано втративши батьків, Луї виріс під опікою дядька, який підтримував його музичний талант і сприяв розвитку майбутньої кар'єри.

У 1879 році Луї Абіатте став студентом Туринської консерваторії, де його наставником був Карло Казелла. За три роки (1882) він досяг значних успіхів, отримавши найвищі нагороди з гри на віолончелі та гармонії. Того ж року він переїхав до Парижа щоб продовжити освіту в Паризькій консерваторії. Там його вчителями стали відомі музиканти Огюст Франком та Жюль Дельсар. У 1886 році Луї знову відзначився, здобувши «перші премії» з віолончелі та гармонії, що підтвердило його винятковий талант.

Після завершення навчання Абіатте почав свою професійну діяльність як соліст оркестру Казино в Монте-Карло. У 1891 році він обійняв посаду концертмейстера віолончелів у паризькому оркестрі Опера-Комік, де пропрацював до 1894 року.

Починаючи з 1894 року, музикант розгорнув активну сольну кар'єру, виступаючи на найпрестижніших сценах Європи – у Франції, Італії, Німеччині, Іспанії, Англії, Російській імперії та Швейцарії. Його виконавську майстерність та блискучу техніку високо оцінили сучасники, надавши йому почесне прізвисько «віолончельний Паганіні».

На початку 1900-х років Абіатте отримав запрошення до міланського театру Ла Скала, де мав честь працювати під керівництвом видатного диригента Артуро Тосканіні.

У 1911 році Луї Абіатте отримав пропозицію викладати гру на віолончелі в Санкт-Петербурзькій консерваторії, де він пропрацював до 1919 року. Серед

його студентів був, зокрема, відомий згодом музикант Арнольд Штример. Того ж 1911 року він увійшов до складу журі першого в Російській імперії конкурсу віолончелістів, що проходив у Москві.

Після революційних подій 1917 року Абіатте був змушений залишити Росію у 1920 році, втративши при цьому більшість свого майна. Повернувшись на батьківщину, у 1922 році він очолив новостворену муніципальну музичну школу в Монако, керівником якої залишався аж до своєї смерті у 1933 році.

Його педагогічні досягнення продовжили такі визначні учні, як Арнольд Штример та Григорій Пеккер, які зберегли і розвинули методику свого вчителя.

Творча спадщина

Луї Абіатте створив багату творчу спадщину, до якої входять численні музичні твори різних жанрів. Серед його найважливіших композицій:

- Концерт для віолончелі з оркестром ре мінор (опус 35, 1895 рік), чия прем'єра в Парижі 1898 року не мала успіху, через що композитор надовго припинив виступи у французькій столиці;
- «Італійський концерт» для фортепіано з оркестром (опус 96, 1922 рік);
- Симфонія в ре мажорі;
- два твори для струнного квартету;
- цикл з восьми фортепіанних сонат, серед яких особливо виділяються «Élégiaque» (опус 34) та «Liturgique» (опус 79);
- 13 прелюдій-етюдів для соло-віолончелі (1932 рік);
- Шість прелюдій і фуг для віолончелі соло;
- Авторські каденції до віолончельних концертів Гайдна, Боккеріні та Шумана.

Окремої уваги заслуговує його педагогічна праця «Nouvelle méthode de violoncelle théorique et pratique» (1900 рік) - фундаментальний підручник з гри на віолончелі, що став значним внеском у музичну педагогіку.

Твори Абіатте демонструють досконале володіння інструментальною технікою, глибину музичної думки та витончений художній смак, що свідчить про його високий професійний рівень як композитора.

Жюль Дельсар (1844–1900) [5]– знаменитий французький віолончеліст, педагог і дослідник старовинної музики, чий вплив поширився далеко за межі Франції.

Народився 24 листопада 1844 року в містечку Жолі (північна Франція).

Перші музичні знання здобув у Валансьєнні, після чого вдосконалював майстерність у Паризькій консерваторії під керівництвом Огюста Франкома, де 1866 року отримав вищу нагороду за виконавську майстерність.

Як концертуючий музикант Дельсар [10] активно гастролював Європою. Його виконавська кар'єра відзначилась низкою знакових подій:

- участь у прем'єрі «Реквієму для трьох віолончелей» Поппера (Лондон, 1891);
- виконання сонати Марі Жаель (Париж, 1881);
- співпраця у складі відомого Квартету Марсіка (з 1875 року);
- участь у прем'єрі тріо Шоссона (1882).

Особливу увагу приділяв старовинній музиці. 1889 року разом з колегами заснував Товариство старовинних інструментів, де виконував партії на віолі да гамба.

З 1884 року до кінця життя викладав у Паризькій консерваторії, виховавши плеяду видатних віолончелістів. Серед його учнів – Луї Абіатте, Марсель Казадезюс та інші майстри.

Творча спадщина

Дельсар залишив значний слід у музичній редактурі, створивши вдалі аранжування творів Франка, Массне, Форє та Лядова для віолончелі. Його редакторська робота відрізнялась глибоким розумінням специфіки інструмента.

Помер у Парижі 3 липня 1900 року. Ім'я музиканта увічне у назві вулиці у Валансьєнні, а його портрети зберігаються у місцевому музеї.

Огюст Жозеф Франком (1808–1884) – визначний французький віолончеліст, композитор і педагог, який сформував основи французької віолончельної школи XIX століття.

Народився 10 квітня 1808 року в Ліллі.

Музичну освіту розпочав у рідному місті, а згодом удосконалював майстерність у Паризькій консерваторії під керівництвом Левассера та Норблена, де швидко проявив талант – вже через рік здобув першу премію.

Професійну діяльність розпочав 1828 року як соліст Королівської капели. Був співзасновником:

- Квартету Алара (разом із скрипалем Жаном-Дельфіном Аларом);
- Товариства концертів Консерваторії.

Тісно співпрацював із композиторами-сучасниками:

- Разом із Шопеном створив «Grand Duo concertant» на теми з опери «Роберт-диявол» Меєрбера;
- Адаптував віолончельну партію до «Полонезу» Шопена (Op. 3);
- Отримав присвяту від Шопена (Соната для віолончелі Op. 65).

Як педагог (з 1846 року) виховав плеяду видатних музикантів, серед яких: Жюль Дельсар, Луї Хегьєзі, Ернест Жілліе, Віктор Мірецькі, Жозеф Віктор Саломон.

Володів унікальними інструментами: віолончель "Дюпор" роботи Страдіварі (1711); Віолончель "Де Мунк" (1730).

Як композитор створив понад 55 творів, серед яких найвідоміші:

- 12 Каприсів (Op. 7, 1835);
- 12 Етюдів для двох віолончелей (Op. 35, 1853);

- Концерт для віолончелі з оркестром (Op. 33);
- Ноктюрни та серенади для віолончелі.

Помер 21 січня 1884 року в Парижі, отримавши незадовго до смерті орден Почесного легіону. Його педагогічні принципи, що поєднували технічну досконалість з виразністю, вплинули на розвиток європейського віолончельного мистецтва.

Луї-П'єр Мартен Норблен (1781–1854) – французький віолончеліст, педагог і музичний редактор, який відіграв важливу роль у становленні французької віолончельної школи та сприяв відродженню музичної спадщини Баха.

Народився 2 грудня 1781 року у Варшаві в родині французького художника. У 17-річному віці перебрався до Парижа, де вступив до місцевої консерваторії. Під керівництвом Бодіо та Левассера швидко розкрив свій талант, отримавши у 1803 році вищу нагороду за виконавську майстерність.

Професійна кар'єра Л. Норблена була тісно пов'язана з головними музичними установами Парижа:

- з 1809 року грав у оркестрі Théâtre-Italien;
- протягом 30 років (1811-1841) був солістом Гранд-Опера;
- у 1828 році став співзасновником Товариства концертів Консерваторії.

Як педагог Паризької консерваторії (1826-1846) він виховав цілу плеяду видатних музикантів, серед яких: Жак Оффенбах, Огюст Франком, Шарль Лебук, Франсуа Енль.

Найважливішим творчим досягненням Л. Норблена стало перше французьке видання «Шести сюїт для віолончелі соло» Баха (1824). Хоча редакція містила деякі неточності, саме ця публікація знайомила французьких музикантів з цими шедеврами бароко.

Л. Норблен також цікавився образотворчим мистецтвом, зберігаючи родинну традицію – його батько був відомим художником. Музичну династію продовжив син Альфонс, який також став віолончелістом.

Помер 14 липня 1854 року у французькому містечку Конантрі, залишивши помітний слід у європейській музичній культурі. Його діяльність сприяла збереженню класичної спадщини та формуванню нових традицій віолончельного мистецтва.

П'єр-Франсуа Левассер (1753–1815) [8] – французький віолончеліст і композитор, один із засновників національної віолончельної школи. Його творчість справила значний вплив на розвиток виконавської техніки та формування репертуару для віолончелі.

Народився 11 березня 1753 року в Абвілі. Спочатку готувався до духовного сану, але у віці 18 років кардинально змінив життєвий шлях, обравши музику. Основи гри на віолончелі опановував спочатку під керівництвом місцевого вчителя Бельваля, а потім – самостійно. На початку 1780-х років перебрався до Парижа, де вдосконалював майстерність [17] під впливом відомого віолончеліста Жана-Луї Дюпора.

Професійна діяльність [18] П. Левассера була тісно пов'язана з музичним життям Парижа:

- у 1785 році став учасником оркестру Паризької опери, де пропрацював тридцять років;
- виступав на престижних «Духовних концертах», де виконував твори Дюпора;
- давав концерти у популярному залі театру Фейдо.

Творча спадщина

Як композитор створив цикл з шести дуетів для двох віолончелей, які відзначаються глибоким розумінням природи інструмента, витонченою технічною вимогливістю, багатством виразних засобів.

Помер у Парижі 23 грудня 1815 року. Незважаючи на скромну кількість збережених творів, його внесок у розвиток віолончельного мистецтва залишається важливим, [16] особливо у формуванні французької виконавської традиції.

Жан-Луї Дюпор (1749–1819) [6]– видатний французький віолончеліст, композитор і педагог, який відіграв ключову роль у формуванні класичної віолончельної школи та залишив значний слід у музичній педагогіці.

Народився 4 жовтня 1749 року в Парижі. Музичну освіту здобував під керівництвом свого старшого брата Жана-П'єра Дюпора та Мартена Берто, засновника французької віолончельної школи. Дебютував у 1768 році на «Духовних концертах» у Парижі, швидко здобувши репутацію віртуоза.

У 1789 році, після початку Французької революції, переїхав до Берліна, де приєднався до свого брата в придворній капелі. У 1796 [9] році в Берліні вперше виконав Сонати для віолончелі та фортепіано Op. 5 Людвіга ван Бетовена разом із самим композитором.

У 1806 році, під час Наполеонівських воєн, переїхав до Марселя, де служив музикантом при дворі колишнього іспанського короля Карла IV. У 1812 році повернувся до Парижа, де став професором Паризької консерваторії та першим віолончелістом Імператорської капели. Серед учнів Ж. Дюпора були такі видатні віолончелісти, як Джон Кросділл. Його методика та твори мали значний вплив на розвиток віолончельної техніки та педагогіки.

Ж. Дюпор грав на віолончелі Антоніо Страдіварі 1711 року, яка пізніше належала Огюсту Франкому та Мстиславу Ростроповичу.

Творча спадщина

Жан-Луї Дюпор є автором шести концертів для віолончелі з оркестром, сонат, дуетів, варіацій та інших камерних творів.

Особливо відомий його педагогічний трактат «Essai sur le doigté du violoncelle et sur la conduite de l'archet» (1806), який містить 21 етюд для

віолончелі соло. Цей посібник став основою для навчання віолончелістів і використовується до сьогодні.

Помер 7 вересня 1819 року в Парижі, залишивши після себе багату спадщину в галузі віолончельного мистецтва.

Французька віолончельна школа наклала досить цікавим відбиток крізь Г. Пеккера на Є. Е. Шпіцера і на всю сучасну львівську віолончельну школу. Ю. Є. Ланюк розповідав, що Є. Е. Шпіцер завжди сідав навпроти своїх учнів, брав у руки віолончель і починав проводити заняття з учнями та студентами, особливо на ранніх етапах навчання. Він приділяв велику увагу роботі над технічною складовою гри на віолончелі. В класі Є. Е. Шпіцера дуже часто виконували етюди французьких композиторів-віолончелістів, таких як Л. Дюпор, О. Франком. Треба зазначити, що багато з цих етюдів написані і видані в 2 редакціях: I редакція – для 1 віолончелі, зустрічається в збірниках етюдів цих композиторів; II редакція – для 2 віолончелей, в якій друга віолончель виконує роль акомпанементу і зустрічається саме в методичних роботах. Очевидним є те, Л. Дюпор і О. Франком працювали зі своїми студентами в різних форматах: прослуховували сольне виконання, даючи власні поради та коментарі, а також виконували разом з учнями ці твори. Таким чином Л. Дюпор та О. Франком всебічно розвивали своїх студентів. Тим самим займався і Є.Е. Шпіцер, адже його методика викладання була подібна.

Є. Е. Шпіцер робив значний акцент на виконання гам, використовуючи особливі варіанти аплікатур. Досить цікаво, що про них писав ще Л. Дюпор, акцентуючи увагу саме на правильності викання гам. В своєму педагогічному трактаті «Essai sur le doigté du violoncelle et sur la conduite de l'archet» [7] він пише: « Багато віолончелістів виконують гами неправильною аплікатурою. Я вважаю взірцем для всіх має бути принцип виконання: однакові ступені – однакові пальці, незалежно від тональності». Цей варіант виконання є найкращим і до сих пір. Як студент Ю.Є. Ланюка, можу зазначити, що ці принципи збереглися і до тепер.

1.1.2 Німецька віолончельна школа

Юліус Кленгель (1859–1933) [11] – один з найвидатніших та найвпливовіших представників німецької віолончельної школи кінця XIX – початку XX століття, композитор, педагог та редактор.

Народився 24 вересня 1859 року в Лейпцигу (Німеччина) у родині музикантів. Але саме Ф. Б. Мендельсон, близький товариш батька-адвоката Ю. Кленгеля, сприяв отриманню музичної освіти майбутнього маестро.

Перші уроки гри на віолончелі Ю. Кленгеля отримав у Еміля Хегара. Пізніше розпочав своє навчання в Лейпцизькій консерваторії в класі Карла Райнеке та Саломона Ядассона. Вже в 15 років Кленгель був прийнятий до оркестру Гевандхаусу, а у 1881 році став концертмейстером та першою віолончеллю цього оркестру.

Протягом своєї кар'єри Ю. Кленгель часто гастролював – він виступав і як соліст, і в складі камерних ансамблів. Його концертні шляхи пролягали через багато європейських країн: Німеччину, Австрію, Росію, Францію та Швейцарію. Окрім того, він був частиною відомого Лейпцизького квартету, де разом з іншими талановитими музикантами виконував як класичні, так і сучасні музичні твори.

Протягом чотирьох десятиліть Ю. Кленгеля [12] був викладачем Лейпцизької консерваторії, заслуживши репутацію одного з найвпливовіших музичних педагогів Європи. Його педагогічний талант виховав цілу плеяду всесвітньо відомих музикантів, [14] серед яких: Грегорій П'ятигорський, Еммануель Фейєрман, Едмунд Курц, Вільгельм Йозеф Зайц, Хуго Беккер.

Творча спадщина

Юліус Кленгель зробив вагомий внесок у світову віолончельну музику, створивши численні твори для цього інструменту. До його творчої спадщини входять:

- чотири концерти для віолончелі з оркестром;

- дві концертні п'єси (Konzertstücke);
- популярні збірки "Технічні етюди" для віолончелі (Op. 20 та Op. 73);
- 40 двоголосих етюдів для двох віолончелей (Op. 55);
- різноманітні камерні твори: сонати, тріо, квартети та ансамблі для кількох віолончелей.

Окрім власних композицій, [13] Ю. Кленгель відомий своїми академічними редакціями класичних творів – зокрема, сонат Баха та Бетховена. Його інтерпретації відзначаються професійним розумінням віолончельної техніки та зручністю для виконавців.

Юліус Кленгель помер 27 жовтня 1933 року в рідному Лейпцигу.

Вольф Израель (повне ім'я – Вольфганг Израель, 1872–1943) – видатний німецький віолончеліст, педагог і композитор, який зробив значний внесок у розвиток віолончельного мистецтва на межі XIX–XX століть.

Народився 1872 р. у Німеччині, музичну освіту отримав у Лейпцизькій консерваторії, де навчався у відомого віолончеліста Юліуса Кленгеля – одного з найвизначніших педагогів свого часу. Також брав уроки у Хуго Беккера, який вплинув на його техніку гри та інтерпретаційний підхід.

В. Израель активно концертував по всій Європі, виступаючи у Німеччині (Берлін, Лейпциг, Дрезден), Австро-Угорщині (Відень, Будапешт), Російській імперії (Санкт-Петербург, Москва), Франції (Париж).

У 1905–1920 роках він викладав у Берлінській вищій школі музики, де розробив власну педагогічну методику, що поєднувала технічну точність з виразністю виконання. Серед його учнів були: Емануель Фойєрман (майбутній соліст, який співпрацював з Бруно Вальтером), Георг Вільгельм Штемпель (відомий педагог), Людвіг Хельшер.

Творча спадщина

Як композитор Израель створив:

- Концертні п'єси для віолончелі (у романтичному стилі);
- Камерні твори (сонати, тріо);
- Етюдів та вправ для віолончелі, які досі використовуються у навчанні.

В. Ізраель відредагував та видав:

- Сюїти Й. С. Баха (з детальними аплікатурними позначками);
- Сонати Л. ван Бетовена (з аналізом штрихів);
- Концерти Р. Шумана та К. Сен-Санса.

В. Ізраель написав декілька методичних праць, а саме: «Школа техніки лівої руки» (1908), «Мистецтво смичкової техніки» (1912), «Етюдів для розвитку музичної виразності» (1915).

Помер у 1943 році, залишивши після себе значний спадок у світі музики.

Еміль Хегар (1843–1921) — народився 3 січня 1843 року в Базелі, Швейцарія, в родині музикантів. Його брат, Фрідріх Хегар, став відомим скрипалем і диригентом того часу.

Музичну освіту Е. Хегар здобував у Лейпцизькій консерваторії (1860-1865), де починав навчання у Фрідріха Грюцмахера, а закінчував у Карла Давидова – одного з найвідоміших віолончелістів XIX ст.

У 1866 році Хегар став першим віолончелістом оркестру Гевандхауса в Лейпцигу. Він був першим виконавцем Першої сонати для віолончелі та фортепіано Йоганнеса Брамса (1871) разом із піаністом Карлом Райнеке. У 1871 р. Е. Хегар виконав прем'єру Концертів для віолончелі з оркестром Юхана Свенсена та Сонати Юліуса Рьонтгена, обидва твори були присвячені йому.

У 1870-тих роках Е.Хегар працював у Базелі (Швейцарія), де став концертмейстером і першою віолончеллю в Базельському симфонічному оркестрі.

З 1874 року, через проблеми зі здоров'ям, Хегар зосередився на вокальній кар'єрі, ставши концертним співаком і викладачем вокалу в Базелі.

Викладацька діяльність

У 1866 р. почав викладати віолончель в Ляйпцигській консерваторії.

З 1870-их років продовжив викладання віолончелі і почав викладати спів в музичних школах Базеля.

У 1890-тих роках повернувся в Ляйпціг (Німеччина), де продовжив активну педагогічну та композиційну діяльність. Він випустив велику плеяду відомих віолончелістів, зокрема Юліус Хегар, Герман Геберляйн і Жак Ренсбург. Але серед всіх учнів Хегара слід відзначити Юліуса Кленгеля, який став одним із найвідоміших віолончелістів і педагогів ХХ століття.

Еміль Хегар помер 13 червня 1921 року в Базелі.

Фрідріх Вільгельм Людвіг Грюцмахер (1832–1903) – знаменитий німецький виконавець на віолончелі, композитор і педагог, чия діяльність значно розширила можливості віолончельного мистецтва у другій половині ХІХ сторіччя.

Народився 1 березня 1832 року у німецькому місті Дессау. Перші музичні навички отримав від батька, після чого навчався у Карла Дрекслера, який був учнем відомого педагога Йоганна Дотцавера. У 16-річному віці перебрався до Лейпцига, де його обдарування помітив скрипаль Фердинанд Давид, що сприяло початку професійної кар'єри.

З 1850 року обіймав позицію концертмейстера в оркестрі Гевандхауса і одночасно викладав у Лейпцизькій консерваторії. У 1860 році переїхав до Дрездена, де став солістом місцевого придворного оркестру і керівником Дрезденського музичного товариства. З 1877 року присвятив себе викладанню у Дрезденській консерваторії. Активно гастролював європейськими країнами та Російською імперією, де підтримував творчі зв'язки з віолончелістом Карлом Давидовим. У 1898 році брав участь у першому виконанні твору Ріхарда Штрауса «Дон Кіхот» у Кельні.

Серед його студентів були такі відомі музиканти, як Вільгельм Фітценгаген, Гуго Беккер, Густав Гампер, Діран Алексаніан та його рідний брат Леопольд Грюцмахер. Багато хто з них згодом стали визнаними виконавцями і педагогами, розвиваючи традиції свого вчителя.

Творча спадщина

Ф. Грюцмахер автор численних музичних творів, серед яких:

- Три концерти для віолончелі з оркестром;
- Цикл з 24 етюдів для віолончелі;
- Різноманітні камерні твори;
- П'єси для фортепіано;
- Вокальні композиції.

Особливу цінність мають його редакторські роботи:

- Обробка концерту Боккеріні у тональності сі-бемоль мажор;
- Аранжування сюїт Баха для соло-віолончелі;
- Каденції до концертів Боккеріні та Гайдна;
- Щоденні вправи для правої руки.

Пішов з життя 23 лютого 1903 року у Дрездені. Його педагогічні методи та творча спадщина продовжують впливати на сучасне віолончельне мистецтво, залишаючись актуальними і в наш час.

Карл Дрекслер (1800–1873) – відомий німецький виконавець на віолончелі, педагог і керівник оркестру, який зробив помітний внесок у становлення віолончельного мистецтва у XIX столітті.

Народився 27 червня 1800 року в саксонському місті Каменц. У 1820 році почав професійну діяльність у придворній капелі Дессау. Для вдосконалення майстерності у 1824 році відбув до Дрездена, де навчався у Фрідріха Дотцауера

– одного з найавторитетніших віолончелістів того часу. Повернувшись до Дессау у 1826 році, отримав посаду концертмейстера при герцогському дворі.

Як виконавець К. Дрекслер був відомий своєю витонченою грою, яка відрізнялась: благородним звучанням, віртуозною технікою, точністю інтонації, вишуканим художнім смаком. Він регулярно брав участь у музичних фестивалях по всій Німеччині, виступаючи як соліст, ансамбліст та оркестрант.

Як педагог виховав плеяду видатних музикантів, серед яких:

- Фрідріх Грюцмахер – майбутній прославлений виконавець і вчитель;
- Бернхард Коссман – відомий віолончеліст і композитор;
- Август Лінднер – визнаний педагог і виконавець;
- Карл Шредер – продовжувач традицій німецької школи.

Творча спадщина

Хоча К. Дрекслер не створив великої кількості власних творів, його педагогічні методи та виконавські принципи значно вплинули на розвиток віолончельного мистецтва. Його учні стали носіями та популяризаторами його художніх принципів.

Помер 1 грудня 1873 року в Дессау, залишивши помітний слід в історії музики як визначний педагог і виконавець, чиї ідеї продовжують жити у творчості його послідовників.

Фрідріх Дотцауер (1783–1860) – знаменитий німецький виконавець на віолончелі, композитор і педагог, який заклав основи сучасної віолончельної школи.

З'явився на світ 20 січня 1783 року в містечку Хезельріт (сучасна Німеччина) у сім'ї церковного музиканта. З дитинства опановував різні інструменти – від клавішних до духових. Пізніше зосередився на віолончелі, навчаючись у місцевих викладачів, пізніше у Б. Ромберга. У 15-річному віці вперше виступив перед публікою як віолончеліст.

Творчий шлях розпочав у придворному оркестрі Майнінгена (1801-1805). Згодом працював у Лейпцизькому Гевандгаузі та Дрезденській придворній капелі, де з 1821 року очолив групу віолончелістів. Мав честь співпрацювати з такими диригентами, як Карл Марія фон Вебер і Ріхард Вагнер, беручи участь у перших виставах їхніх оперних творів.

Як викладач виховав цілу плеяду видатних музикантів, серед яких Фрідріх Август Куммер, Карл Дрекслер. Його методика навчання стала основою для подальшого розвитку віолончельного мистецтва.

Творча спадщина

Створив понад 200 навчальних творів для віолончелі, серед яких особливої уваги заслуговують:

- Збірка з 113 етюдів;
- Концертні твори для віолончелі з оркестром;
- Камерні ансамблі;
- Симфонічні та хорові твори;
- Методика гри на віолончелі.

Зробив значний внесок у популяризацію музичної спадщини минулого, адаптувавши для сучасників твори Йоганна Себастьяна Баха.

Помер 6 березня 1860 року в Дрездені, залишивши після себе багату творчу спадщину. Його педагогічні принципи та виконавські традиції продовжують впливати на сучасне музичне мистецтво. Вважається одним із найвизначніших представників німецької віолончельної школи після Бернарда Ромберга.

Бернгард Генріх Ромберг (1767-1841) [1] – німецький віолончеліст, композитор і педагог, який став ключовою фігурою у розвитку віолончельного мистецтва на межі XVIII-XIX століть.

Народився у місті Дінклаге (Нижня Саксонія) у музичній сім'ї. Перші уроки гри на віолончелі отримав від свого батька, Антона Ромберга, який був відомим флейтистом. Пізніше вдосконалював майстерність під керівництвом свого двоюрідного брата, Андреаса Ромберга, та відомого віолончеліста Фрідріха Вільгельма Гемпеля.

Ромберг здійснив численні концертні турне Європою, виступаючи у: Німеччині (Берлін, Гамбург, Мюнхен), Австрії (Відень), Франції (Париж), Росії (Санкт-Петербург), Англії (Лондон)

У 1815-1819 роках обіймав посаду придворного музиканта у Берліні. Особливо тісно співпрацював з Людвігом ван Бетовеном, який високо цінував його виконавську майстерність.

Його педагогічні принципи лягли в основу німецької школи віолончельного виконавства [26]. Серед його найвідоміших учнів: Ф. Грюцмахер, Йозеф Мерк, Моріц Гауптман, Генріх Шмітт.

Творча спадщина

Як композитор створив:

- 5 концертів для віолончелі з оркестром;
- 11 сонат для віолончелі;
- Камерні ансамблі;
- Концертні п'єси.

Помер у Гамбурзі у 1841 році, залишивши значний слід у європейській музичній культурі. Його твори досі входять до навчальних програм музичних закладів, а педагогічні принципи залишаються актуальними.

«Німецька віолончельна школа» – найдавніша з усіх існуючих, адже вона бере свій початок ще з середини XVI ст. Але, фактично, точкою відліку стало початок викладання Б. Ромберга. Він був тим, хто зібрав багато технічних відкриттів, які були вже до нього, та на основі цього вже розробив авторську

методику викладання гри на інструменті. Також він започаткував принцип позиційної гри на інструменті, яким користуються віолончелісти-оркестранти в цілому світі. І Є. Е. Шпіцер теж використовував цей принцип адже був концертмейстером у львівській філармонії довгі роки, та навчав цьому своїх учнів та студентів, розповідаючи про важливість орієнтування в позиціях на інструменті, адже це напряду впливає на якість інтонації та інтонування. Про що неодноразово говорить і Ю. Є. Ланюк на своїх уроках зі студентами у львівській музичній академії ім.. М. Лисенка.

Окрім творів для технічного розвитку французьких композиторів-віолончелістів, Є. Е. Шпіцер надавав перевагу і етюдам німецької віолончельної школи, а саме Ф. Дотцауера та Ф. Грюцмахера. Слід відзначити те, що він також використовував принципи розвитку техніки правої руки, які написані в методичних працях цих композиторів, але саме в урізноманітнюванні штрихової палітри у виконанні гам. Особливо це помітно під час вивчення методичного трактату Ф. Грюцмахера «Щоденні вправи для правої руки» [25]. Адже всі штрихи, плавні, стрибкоподібні, уривчасті, які застосовуються в гамах, розписані в дрібних подробицях з авторськими коментарями в цій методичній роботі. Від себе хочу додати, що Ю. Є. Ланюк теж акцентує на цьому увагу, а саме на постійній, рутинній, роботі над удосконаленням цих аспектів.

1.1.3. Російська віолончельна школа

Олександр Валентинович Вержбилович (1849-1911) – російський віолончеліст, педагог і композитор, був одним із найяскравіших представників віолончельного мистецтва кінця XIX – початку XX століття.

Народився у 1849 в сім'ї військового лікаря в місті Ломжа (нині Польща). Початкову музичну освіту отримав у Варшаві. Його основним вчителем став відомий віолончеліст Карл Давидов, у класі якого він навчався у Петербурзькій

консерваторії. Також брав уроки у Генріха Шмідта – видатного педагога німецької школи.

Вержбилович більшу частину життя провів у Російській імперії, де досягнув значного визнання, адже був солістом Імператорських театрів, Виступав у складі Російського музичного товариства, Гастролював по Європі (Німеччина, Франція, Австро-Угорщина)

З 1882 року обіймав посаду професора Петербурзької консерваторії, де створив власну педагогічну школу. Серед його учнів були Семен Козолупов Йосиф Пресс, Григорій П'ятигорський, В Ізраель.

Творча спадщина

Як композитор створив:

- Концертні п'єси для віолончелі;
- Камерні ансамблі;
- Транскрипції класичних творів;
- Етюди та вправи для віолончелі.

О. Вержбилович за життя підготував редакції: Сюїт Й.С. Баха, Сонат Л. ван Бетовена, Концертів Р. Шумана. Його редакції відзначаються увагою до виконавської традиції та технічних можливостей інструмента.

Помер у Петербурзі у 1911 році, залишивши значний слід у вітчизняній та світовій музичній культурі. Його педагогічні принципи досі використовуються у сучасній віолончельній педагогіці.

Карл Юльєвич Давидов (1838–1889) [4]– видатний російський віолончеліст, композитор, педагог і диригент, якого часто називають «царем віолончелістів».

Народився у 1838 в Латвії, яка тоді входила до складу Російської імперії, у музичній сім'ї. Спочатку Давидов навчався грі на скрипці, але згодом перейшов на віолончель. Його першим викладачем був Генріх Шмітт у Москві.

Пізніше він вдосконалював майстерність у Фрідріха Грюцмахера (Лейпциг) та Моріца Гауптмана (теорія музики). Також брав уроки у Бернгарда Космана, концертмейстера Лейпцизького оркестру.

Давидов швидко здобув міжнародне визнання. Він концертував у Німеччині, Франції, Англії, Австрії та Росії, де його гра вражала публіку технічною досконалістю та глибиною виразу. У 1862–1887 роках він очолював клас віолончелі в Санкт-Петербурзькій консерваторії, де став одним із найвпливовіших педагогів свого часу. Серед його учнів – майбутні зірки віолончельного мистецтва: Олександр Вержбилович, Анатолій Брандуков, Йоганн Кленгель.

Творча спадщина

Як композитор, Давидов написав 4 концерти для віолончелі з оркестром, камерні твори, етюди та обробки класичних творів. Його музика поєднує романтичну експресію з технічною витонченістю. Найвідоміші твори:

- Концерт № 1 для віолончелі (Op. 5);
- Концерт № 2 для віолончелі (Op. 14);
- «Фантазія на російські теми» (Op. 7).

Давидов відредагував багато творів для віолончелі, зокрема сюїти Й. Баха, сонати Л. Бетовена та твори Р. Шумана. Його редакції досі використовуються у навчанні.

Помер у 1889 році у Москві, залишивши значний внесок у світову музичну культуру, а зараз його ім'я носить конкурс віолончелістів у Ризі.

Семен Матвійович Козолупов (10 квітня 1884 – 18 квітня 1961) [15] – видатний віолончеліст і педагог, доктор мистецтвознавства (1941), народний артист РРФСР (1946), чий внесок у розвиток віолончельного мистецтва залишається актуальним.

Народився у станиці Краснохолмській Оренбурзької губернії. Музичну освіту розпочав у військовому оркестрі, де грав на корнеті-а-пістоні та скрипці. Після травми перейшов на віолончель, навчаючись у В.М. фон Коха. У 1904–1907 роках навчався у Санкт-Петербурзькій консерваторії у Олександра Вержбіловича та Івана Зейферта, закінчивши її з відзнакою.

У 1911 році переміг на Всеросійському конкурсі віолончелістів у Москві, що дозволило йому придбати віолончель роботи П'єтро Гварнері.

С. Козолупов виступав солістом оркестру Великого театру (1908–1912, 1924–1931), грав у Московському струнному квартеті та ансамблях з Сергієм Танєєвим, Костянтином Ігумновим, Олександром Гольденвейзером.

Педагогічну діяльність розпочав у 1908 році. Викладав у Саратовській (1912–1916, 1921–1922), Київській (1916–1920) та Московській (1922–1961) консерваторіях. Серед учнів – Мстислав Ростропович, Святослав Кнушевицький, Федір Лузанов, Валентин Фейгін, Валентин Берлінський, Наталія Шаховська, Галина Козолупова, Вадим Червов.

За редакцією Козолупова вийшли твори Й.С. Баха, К. Давидова, Ф. Шуберта, Л. Боккеріні. Його виконавський стиль відзначався віртуозністю та насиченим звуком. Він став одним із фундаторів радянської віолончельної школи, розробивши власну методику навчання.

Був одружений з піаністкою Надією Федотовою. Їхні доньки – Ірина, Галина та Марина – також стали викладачами Московської консерваторії. Його спадщина продовжує впливати на сучасне віолончельне мистецтво.

Помер 18 квітня 1961р в Москві.

Мстислав Леопольдович Ростропович (27 березня 1927 – 27 квітня 2007) [19]– видатний радянський і російський віолончеліст, диригент, педагог і громадський діяч, який залишив глибокий слід у світовій музичній культурі.

Народився 27 березня 1927 р. в Баку [2] в родині музикантів: батько, Леопольд Ростропович, був віолончелістом, а мати, Софія Федотова, –

піаністкою. Музичну освіту розпочав у ранньому дитинстві під керівництвом батьків. З 1932 по 1937 рік навчався в Московській музичній школі імені Гнесіних. Під час Другої Світової війни родина була евакуйована до Чкалова (нині Оренбург), де Мстислав продовжив навчання в музичному училищі. У 16 років вступив до Московської консерваторії, де вивчав віолончель в класі Семена Козолупова, композицію – у Віссаріона Шебаліна та Сергія Прокоф'єва, а також оркестровку – під керівництвом Дмитра Шостаковича. Закінчив консерваторію в 1946 р.

М. Ростропович здобув міжнародне визнання як один із найвидатніших віолончелістів ХХ століття. Його репертуар охоплював понад 140 сучасних творів для віолончелі, [20] багато з яких були написані спеціально для нього композиторами, такими як Сергій Прокоф'єв, Дмитро Шостакович, Бенджамін Бріттен, Арам Хачатурян, Альфред Шнітке, Леонард Бернстайн, Вітольд Лютославський, Кшиштоф Пендерецький та інші. Він став першим виконавцем 117 творів для віолончелі та здійснив 70 оркестрових прем'єр.

Як камерний музикант, М. Ростропович виступав у ансамблях з такими видатними музикантами, як Святослав Ріхтер, Еміль Гілельс, Леонід Коган, а також акомпанував на фортепіано своїй дружині, оперній співачці Галині Вишневічській.

Педагогічну діяльність розпочав у 1947 році в Центральній музичній школі при Московській консерваторії [30]. З 1948 року був асистентом С. Козолупова в консерваторії, а згодом отримав власний клас. Протягом 26 років викладав у Московській консерваторії, з 1961 року очолював кафедру віолончелі та контрабаса. Також викладав у Ленінградській консерваторії, де з 1961 по 1966 роки був завідувачем кафедри віолончелі. Серед його учнів – багато відомих віолончелістів, які продовжили традиції його школи.

1974 році, після конфлікту з радянською владою через підтримку дисидентів, М. Ростропович разом із сім'єю виїхав за кордон. У 1978 році був позбавлений радянського громадянства, яке було відновлено лише в 1990 році.

З 1977 по 1994 роки був головним диригентом та художнім керівником Національного симфонічного оркестру у Вашингтоні, [21] під його керівництвом оркестр увійшов до числа найкращих в Америці. Також був регулярним гостем Берлінської філармонії, Бостонського симфонічного оркестру, Лондонського симфонічного оркестру та Лондонської філармонії.

М. Ростропович активно займався благодійною діяльністю. Був президентом Благодійного фонду Вишневської – Ростроповича, [31] який надавав допомогу дитячим лікувальним установам. Також був одним із піклувальників школи, яку відродили в дусі та традиціях Царськосільського ліцею.

За свою творчість та громадську діяльність М. Ростропович отримав численні нагороди та звання, серед яких п'ять премій «Греммі» [22], Ленінська премія, Сталінська премія II ступеня [24], Державна премія РСФСР імені М. Глінки, Державна премія РФ, а також численні міжнародні відзнаки.

Мстислав Ростропович помер 27 квітня 2007 року в Москві. Його внесок у світову музичну культуру є неоціненним, а його ім'я назавжди залишиться в історії як символ високого професіоналізму, відданості мистецтву та громадянської мужності.

Якщо детально подивитись на генеалогічне дерево (мал.1), прочитати біографії всіх постатей згаданих в ньому, то можна зрозуміти, що, фактично, окремої російської школи не існувало. Адже всі викладачі тим чи іншим шляхом навчались в Німеччині або в представників «німецької віолончельної школи» Ф. Грюцмахера або Б. Ромберга. Тому цю школу назвали лише через те, що, починаючи від К. Давидова, такі постаті як О. Вержбилович, К. Давидов, мігрували в Російську Імперію та почали там викладацьку діяльність, а історики, під тиском царської або радянської влади, викривляли факти і переписували події. Бо правильно було сказати, що російська віолончельна школа бере свій початок від німецької або дрезденської, а не те, що вона є окрема і незалежна.

Вивчаючи методичну роботу К Давидова, в редакції С. Козолупова та Л. Гінзбурга, знайшов педагогічні поради стосовно виконання переходів між позиціями на віолончелі, які Ю. Є. Ланюк та Є.Е. Шпіцер постійно давали своїм студентам. В роботі «когось» написано, що Давидов був революціонером у своєму чіткому баченні техніки переходів лівої руки. У нього було два правила, які й сьогодні використовують при грі на віолончелі. Перше його правило переходів між нотами – використовувати палець, який щойно використовувався (перехід з 1 на 1 до 2). Друге правило переходів між нотами К. Давидова полягає в тому, що зміну позиції також можна виконувати на пальці, на якому відбудеться зупинка, або на другій ноті, яка буде звучати (переход з 1 на 2 до 2). Ще одне, чому навчав Давидов, це важливість включення концепцій анатомічних та фізіологічних ідей у його педагогіку, яку пізніше вдосконалили Хуго Беккер та Емануель Фойерман. Про це постійно, на кожному уроці, говорить Ю. Є. Ланюк. Він згадував, на прикладі роботи Є. Е. Шпіцера над Рондо Л. Боккеріні, про природність та легкість рухів, так би мовити «невимушена гра».

РОЗДІЛ 2.

РОЗВИТОК ЛЬВІВСЬКОЇ ВІОЛОНЧЕЛЬНОЇ ШКОЛИ

2.1 Харитина Миколоївна Колесса

Харитина Миколаївна Колесса [28] – видатна українська віолончелістка, педагог і музична діячка, яка зробила значний внесок у розвиток вітчизняної музичної культури.

Народилася 22 липня 1942 року у Львові в родині з глибокими музичними традиціями: її батько – композитор Микола Колесса, дід – фольклорист Філарет Колесса.

Музичну освіту здобула у Львівській державній консерваторії імені М. В. Лисенка, яку закінчила з відзнакою у 1967 році по класу віолончелі у професора Євгена Шпіцера [29]. З метою вдосконалення виконавської майстерності продовжила навчання в асистентурі-стажуванні Московської консерваторії, де в 1973 році завершила навчання під керівництвом легендарного віолончеліста Мстислава Ростроповича.

Після завершення навчання повернулася до Львова, де розпочала викладацьку діяльність у Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка. З 1993 по 2015 рік очолювала кафедру струнно-смичкових інструментів, виховавши плеяду талановитих віолончелістів, серед яких лауреати міжнародних та всеукраїнських конкурсів: М. Білан, І. Вайзер, М. Головін, О. Гуменюк, О. Левицька, М. Лещишин, Я. Шимонова.

Як виконавиця, Харитина Колесса активно концертувала як солістка та у складі камерних ансамблів. Зокрема, у 1964–1967 роках виступала в тріо разом із сестрами Ксенією (фортепіано) та Соломією (скрипка). Також була учасницею струнного квартету педагогів академії разом із О. Деркачем (перша скрипка), Б. Каськівим (друга скрипка) та З. Дашаком (альт). У 2000 році

створила ансамбль віолончелістів, який успішно виступав у Львові та інших містах України.

Гастролювала в країнах СНД, Польщі, Німеччині, США, Канаді, Данії та Франції, популяризуючи українську музику. Стала першою виконавицею багатьох творів українських композиторів, [27] зокрема львівських митців: Миколи Колесси, Станіслава Людкевича, Анатолія Кос-Анатольського, Євгена Станковича, Мирослава Скорика, Дмитра Задора, Ігоря Вимера.

Крім виконавської та педагогічної діяльності, Х. М. Колесса займалася науково-методичною роботою. Вона є авторкою низки методичних праць, присвячених питанням віолончельного та камерного виконавства, які використовуються у навчальному процесі.

За вагомий внесок у розвиток музичного мистецтва України Харитина Миколаївна була удостоєна звання Заслуженого артиста України у 2001 році. У 1992 році їй присвоєно звання професора. У 1968 році стала лауреаткою Республіканського конкурсу віолончелістів у Києві.

У 2015 році вийшла на заслужений відпочинок, залишивши по собі багату спадщину як виконавиця, педагог і дослідниця. Її ім'я назавжди залишиться в історії української музики як символ відданості мистецтву та високого професіоналізму.

Відомо, що Х. М. Колесса навчалася в М. Л. Ростроповича, але вона не перша з учнів класу Є. Е. Шпіцера, кого він брав до себе в якості студентів, адже в нього ще вчилися М. Чайковська, Н. Хомі та багато інших студентів, якими він був максимально задоволений. Про що М. Л. Ростропович написав у своєму відгуці про педагогічну діяльність Є. Е. Шпіцера, акцентуючи увагу на «виключно цінній праці, як віолончеліста-педагога». Також Ю. Є. Ланюк розповідав, що на майстеркласі М. Л. Ростроповича у Львівській десятирічці, на якому була присутня і Х. М. Колесса в якості вже педагога-слухача, він привселюдно назвав Є. Е. Шпіцера «одним з кращих викладачів музичних шкіл

цілого Радянського союзу». І на тому ж майстер-класі маестро запропонував Ю.Є. Ланюку пройти навчання в його класі через рік, після закінчення навчання в десятиріччі.

М. Л. Ростопович відзначав виконавську майстерність Х. М. Колесси, про що свідчить його звернення до Міністерства культури УРСР з рекомендаційним листом для вступу в аспірантуру-стажування Х. М. Колесси, в якому він пише: «В майбутньому Х. М. Колесса стане однією з найкращих віолончелісток Радянського Союзу». Ю.Є. Ланюк також висловлював своє, ще юнацьке, захоплення віолончельний звуком Х. М. Колеси.

Саме в постаті Х. М. Колеси відбулося створення ще одного розгалуження в педагогічному генеалогічному дереві (мал.1), яке спричинило розвиток сучасної Львівської віолончельної школи.

2.2 Юрій Євгенович Ланюк

Юрій Євгенович Ланюк [28] – знакова постать української музичної культури, відомий як віолончеліст, композитор і педагог, який вміло поєднує національні музичні традиції з сучасними напрямками.

Народився 7 червня 1957 року у Львові. Освіту отримав у Львівській державній консерваторії імені М. Лисенка: у 1980 році закінчив клас віолончелі Євгена Шпіцера, а у 1985 – композиторський факультет під керівництвом Дезидерія Задора. У 1982 році пройшов асистентуру-стажування у Київській консерваторії імені П.І. Чайковського у Вадима Червова.

Як виконавець, Ю.Є. Ланюк давав концерти в Україні, США, Канаді, Норвегії та Швейцарії. Його твори звучали на провідних музичних майданчиках і записувалися на радіо та студіях світу.

З 1984 року працює у Львівській національній музичній академії, де пройшов шлях від викладача до професора (з 2003 року). Його студенти

неодноразово ставали переможцями престижних конкурсів, що підтверджує його педагогічний талант, такі як А. Шмагайло, О. Литвиненко, А. Мякушко.

У творчому доробку композитора – понад 100 робіт різних жанрів: симфонії, опери, хорові твори, камерно-інструментальні та електронні композиції. Серед найвідоміших – «Палімпсести», «Музика з Книги Стайнених просторів та елегії для Птаха Сяйва», «Скарга терну», «Забута земля», «Мисливець Грахх». Його стиль відрізняється філософською глибиною, емоційністю та новаторськими прийомами.

Ю. Є. Ланюк – лауреат багатьох нагород, [27] зокрема: першої премії конкурсу віолончелістів імені М. Лисенка (1974), премій імені Л. Ревуцького (1990) та Б. Лятошинського (2000), обласної премії «Львівська Слава» (2002) та Шевченківської премії (2005). У 2008 році отримав звання Заслуженого діяча мистецтв України.

Окрім творчої діяльності, він бере активну участь у громадському житті: з 1987 року – член Національної спілки композиторів України, з 1999 – у правлінні львівської організації НСКУ. Також був членом журі міжнародних конкурсів, зокрема конкурсу імені М. Лисенка та «Lutoslawski Award».

Його внесок у українську музичну культуру важко переоцінити, а педагогічна та композиторська спадщина продовжує впливати на нові покоління музикантів.

Дуже цікавим є те, що завдяки навчанню в В. С. Червова, генеалогічне дерево розширюється і з'являються нові цікаві віолончельні постаті та новий зв'язок вже з «чеською віолончельною школою» – починаючи від І. Зейферта та закінчуючи Й. Шиндлером (Мал.1). Достеменно не відомо, але є припущення, що Й. Шиндлер вчився або брав уроки в Й. Крафта, який працював у придворній капелі князя Естергазі під керівництвом Й. Гайдна, якому приписують дописання або написання віолончельного Концерту №2 Й. Гайдна

Взагалі, ця «чеська гілка» є дуже цікавою, адже багато з тих особистостей відомі лише у вузьких кругах, а їх методичні роботи знаходяться в приватних колекціях.

Ю. Є. Ланюк розповідав про один з перших уроків з В. С. Червовом. Він прийшов до нього в клас і мав виконати одну з сюїт Й. С. Баха. На думку Ю. Є. Ланюка, він тоді грав не дуже вдало, на що В. С. Червов відреагував неочікувано. Він просто сів за інструмент, взяв в руки віолончель та смичок і почав грати. Ю. Є. Ланюк був дуже вражений легкістю та природністю виконання. І з того часу він переосмислив деякі аспекти, на кшталт трактування та виконання барокової музики.

Також Ю. Є. Ланюк розповідав історію з студентських років В. С. Червова, коли той навчався в С. Козолупова. Одного разу, під час того як В. С. Червов займався в коридорі, до нього підійшов М. Л. Ростроповича і сказав: «Вадиме, грай лопаткою..... Лопаткою...» Цей момент для В. С. Червова був дуже важливим, адже він змінив його бачення виконання дрібних нот на форте з супроводі оркестру. Цю історію Ю. Є. Ланюк розповідає при вивченні матеріалу подібного на фінал Концерту для віолончелі Дворжака, де є пару тактів, в яких треба видати максимум звуку дрібними тривалостями. Але Ю. Є. Ланюк каже по-іншому: «Грай лопаткою та цілою рукою».

Слід відзначити, що В. С. Червов написав відгук про діяльність Є. Е. Шпіцера (, в якому сказано, що він з великим задоволенням вже протягом 30 років спостерігає зроботою видатного педагога – Є. Е. Шпіцера; він володіє колосальними знаннями в галузі віолончельного репертуару, має власні методичні принципи викладання і тд. З цього можна зробити висновок про повагу В. С. Червова до педагогічної майстерності та професіоналізму Є. Е. Шпіцера. Також там згадуються імена Ю. Є. Ланюк та Т. М. Менцінський які, вже на той час, стали неповторними особистостями та професійними музикантами, які стали лауреатами міжнародних та республіканських конкурсів.

Вадим Сергійович Червов (25 грудня 1930 – 8 квітня 2000) [3] – визначний український віолончеліст, педагог і музичний діяч, який значно вплинув на розвиток вітчизняної віолончельної школи.

Народився у Ярославлі (РРФСР). Навчався у Московській консерваторії імені П.І. Чайковського (1947–1952) у класі Г.С. Козолупова, а також проходив педагогічну практику під керівництвом Мстислава Ростроповича. У 1951 році здобув другу премію на III Всесвітньому фестивалі молоді у Берліні. Після аспірантури (1955) викладав у Центральній консерваторії Китаю.

З 1958 року працював у Київській консерваторії, де з 1966 року очолював кафедру струнно-смичкових інструментів. Його педагогічна діяльність тривала понад 40 років. Серед учнів [3] – Ігор Кучер, Володимир Гайдук, Володимир Пантелеєв, Володимир Шевель, Володимир Потапов, Григорій Нужа, Юрій Ланюк, Тарас Менцінський та інші.

В. Червов успішно поєднував викладання з концертною діяльністю. Виступав солістом і в ансамблях, зокрема у тріо з Віталієм Сечкіним (фортепіано) та Олексієм Гороховим (скрипка). Гастролював у Польщі, Німеччині, Югославії, Китаї, Франції, популяризуючи українську музику. Його репертуар охоплював твори від класики до сучасності. Зробив численні записи, зокрема української віолончельної музики (Л. Боккеріні, Ю. Іщенко, Б. Лятошинського, Г. Ляшенка).

В. Червов був активним учасником музичного життя, працював у журі міжнародних конкурсів, зокрема очолював журі конкурсу імені М. В. Лисенка. За значні досягнення отримав звання Заслуженого артиста України, залишивши помітний слід в історії української музики.

Помер 2 квітня 2000р в Києві.

2.3 Тарас Модестович Менцінський

Тарас Модестович Менцінський – український віолончеліст, педагог і камерний виконавець.

Він народився у 1967 році. Навчався у Львівській державній консерваторії імені М. В. Лисенка (нині – Львівська національна музична академія) у класі професора Євгена Шпіцера. Пізніше вдосконалював майстерність у аспірантурі Київської консерваторії імені П. І. Чайковського під керівництвом професора Вадима Червова.

З 1994 року він викладає у Львівській консерваторії, де працює й донині. З 1996 року керує класом струнного квартету на кафедрі камерного ансамблю, а з 2019 року є доцентом кафедри концертмейстерства. У своїх наукових дослідженнях [27] він зосереджується на українській камерній сонаті, яка стала темою його кандидатської дисертації.

Як музикант, Тарас Менцінський активно концертує як соліст і в складі камерних ансамблів, співпрацюючи з піаністами Тетяною Слюсар, Наталією Пелех та Марією Драган. Він гастролював у Польщі, Чехії, Австрії, Італії, Англії та Німеччині, брав участь у міжнародних фестивалях, таких як «Контрасти», «Віртуози» та «Маратон» у Празі. Серед його творчих проєктів – створення квартету віолончелістів та «Львівського тріо» (Україна-Польща), з якими він виступав в Україні та за кордоном.

Він популяризує українську віолончельну музику, виконуючи твори Лизогуба, Косенка, Барвінського, Сільвестрова, Станковича, Карабиця, Ланюка та Фроляк. Його студентські ансамблі неодноразово ставали лауреатами міжнародних і всеукраїнських конкурсів.

Завдяки багаторічній виконавській, педагогічній та науковій діяльності Тарас Менцінський робить значний внесок у розвиток української музичної культури.

Т. М. Менцінський, один з останніх учнів Є. Е. Шпіцера та В. С. Червова. Він так само, як і Ю. Є. Ланюк, є послідовником педагогічних традицій цих метрів і продовжує їх роботу в розвитку віолончельного виконавства та педагогіки. Не можу написати нічого більше про спільні риси у викладанні або певні цікаві моменти, адже не вчився в нього, але можу констатувати велику повагу до Є. Е. Шпіцера та В. С. Червова. В розмові зі студентами, неодноразово чув теплі слова про цих постатей від Т. М. Менцінського, наповнені великою шаною та вдячністю, за проведений час разом з цим метрами та за ті знання, які вони передавали своїм студентам

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило встановити, що львівська віолончельна школа є результатом глибокого синтезу європейських виконавських традицій, адаптованих і розвинених у специфічному культурному середовищі Львова. Вона сформувалася як унікальне художньо-педагогічне явище, що зуміло органічно поєднати методику та стилістику провідних шкіл — французької, німецької та російської — з локальними національними естетичними орієнтирами.

Її основи були закладені у середині XX століття Євгеном Емануїловичем Шпіцером — визначним педагогом, виконавцем і культурним діячем, чия діяльність справила глибокий вплив на формування української віолончельної педагогіки. Будучи учнем Григорія Пеккера, він уособлював тяглість традиції, що простежується до постатей Ж. Л. Дюпора, К. Давидова, С. Козолупова. Завдяки поєднанню високих технічних стандартів із витонченим музичним смаком та аналітичним підходом до фразування, Є. Шпіцер започаткував виконавську школу, яка заклала підвалини для цілого покоління видатних віолончелістів і педагогів.

Стабільність та неперервність цієї школи забезпечується сучасним складом викладачів Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка — безпосередніх учнів і послідовників Є. Шпіцера. Такі митці, як Харитина Колесса, Юрій Ланюк, Тарас Менцінський, не лише перейняли методику свого вчителя, а й органічно інтегрували в неї новітні підходи: міждисциплінарність, інтерпретаційну свободу, емоційну насиченість та індивідуалізацію навчального процесу. При цьому вони зберегли ключові риси львівської віолончельної школи: глибоку інтонаційну культуру, увагу до технічної виразності, чітке ансамблеве мислення та етику відповідальності за художній результат.

У роботі також висвітлено зв'язки між львівською школою та європейськими традиціями, показано, як спадщина видатних віолончелістів — Б. Ромберга, Ю. Кленгеля, Ж.-Л. Дюпора, Ф. Грюцмахера, К. Давидова — була переосмислена у вітчизняному контексті та адаптована для потреб української музичної освіти. Це дозволило поглибити розуміння еволюції віолончельного виконавства на теренах України.

Таким чином, сьогодні ми маємо всі підстави говорити про існування сучасної львівської віолончельної школи як автономного мистецько-педагогічного феномену. Вона не лише продовжує традицію, а й активно формує нове обличчя українського віолончельного мистецтва у ХХІ столітті — мистецтва, що ґрунтується на спадщині, проте сміливо дивиться у майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bernhard Romberg // Wikipedia. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Romberg дата звернення 09.09.2023
2. Cellist Mstislav Rostropovich was born on this day 1927 // The Violin Channel. – URL: <https://mobile.theviolinchannel.com/cellist-mstislav-rostropovich-born-on-this-day-1927/> дата звернення 06.10.2024
3. Chervov Vadim Sergeevich // Ukrainian Musical World. – URL: <https://musical-world.com.ua/en/artists/chervov-vadim-sergeevich/> дата звернення 17.01.2025
4. Davydov (Davidhof), Karl Yulyevich // Jewish Virtual Library. - URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/davydov-davidhof-karl-yulyevich> дата звернення 06.05.2023
5. Delsart J. Méthode de violoncelle (École Française de Violoncelle). – Paris: Lemoine, 1885.
6. Duport // Grove Music Online. – Oxford University Press. – URL: <https://www.oxfordmusiconline.com> дата звернення 06.05.2024
7. Duport J.-L. Essai sur le doigté du violoncelle et sur la conduite de l'archet. – Paris: Imprimerie du Conservatoire, 1806.
8. Jean-Henri Levasseur // Wikipedia. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Henri_Levasseur дата звернення 06.12.2024
9. Jean-Louis Duport // Wikipedia. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Louis_Duport дата звернення 06.05.2024
10. Jules Delsart // Wikipedia. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jules_Delsart дата звернення 17.01.2025
11. Julius Klengel // Cello.org. – URL: <https://www.cello.org/Newsletter/Articles/klengel/klengel.htm> дата звернення 06.05.2023
12. Julius Klengel // The Harvard Biographical Dictionary of Music. – Cambridge: Harvard Univ. Press, 1996.

13. Julius Klengel // Wikipedia. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Julius_Klengel дата звернення 04.09.2023
14. Klengel J. Technical Studies Op. 20. – Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1900.
15. Kozolupov, Semyon Matveievich // Encyclopedia.com. – URL:
<https://www.encyclopedia.com/arts/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/kozolupov-semyon-matveievich> дата звернення 17.01.2025
16. Levasseur J.-H. Méthode de violoncelle. – Paris: Imbault, 1804.
17. Levasseur, Jean-Henri // Encyclopedia.com. – URL:
<https://www.encyclopedia.com/arts/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/levasseur-jean-henri> дата звернення 07.12.2024
18. Levasseur, Jean-Henri // Oxford Index. – URL:
<https://academic.oup.com> дата звернення 06.12.2024
19. Mstislav Rostropovich // Britannica. – URL:
<https://www.britannica.com/biography/Mstislav-Rostropovich> дата звернення 06.05.2024
20. Mstislav Rostropovich // Classic FM. – URL:
<https://www.classicfm.com/artists/mstislav-rostropovich/> дата звернення 06.10.2024
21. Mstislav Rostropovich // Deutsche Grammophon. – URL:
<https://www.deutschegrammophon.com/en/artists/mstislav-rostropovich>
22. Mstislav Rostropovich // Grammy Awards. – URL:
<https://www.grammy.com/artists/mstislav-rostropovich/15450> дата звернення 17.01.2025
23. Mstislav Rostropovich // Praemium Imperiale. – URL:
<https://www.praemiumimperiale.org/en/laureate/rostropovich/> дата звернення 06.10.2024
24. Mstislav Rostropovich // Wikipedia. – URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Mstislav_Rostropovich дата звернення 06.05.2024
25. Raychev E. D. The Virtuoso Cellist-Composers from Luigi Boccherini to David Popper. – D.M.A. diss. – Louisiana State University, 2003.

26. Romberg B. Cello Concertos Nos. 1–4. – Ed. H. Schiff. – Kassel: Bärenreiter, 2006.

27. Канчалаба-Швайковська С. Львівські віолончелісти в міжнародному конкурсно-фестивальному русі [Електронний ресурс] / С. Канчалаба-Швайковська // Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. - 2013. - Вип. 31. - С. 292-299. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlnma_2013_31_41, дата звернення 05.04.2023.

28. Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. Кафедра струнно-смичкових інструментів. Офіційний сайт. URL: <https://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-strunno-smychkovyh-instrumentiv/>, дата звернення 14.04.2023.

29. Львівський державний музичний ліцей імені Соломії Крушельницької. Відділ струнно-смичкових інструментів. Офіційний сайт. URL: <http://solomiya-sk.lviv.ua/відділи-ліцею/відділ-струнно-смичкових/>, дата звернення 06.05.2023.

30. Уілсон Э. Мстислав Ростропович. Композитор. Вчитель. Легенда = Mstislav Rostropovich: Cellist, Teacher, Legend / Пер. с англ. К. Савельєва. — М.: Эксмо, 2011. — 512 с. — 5000 экз. — ISBN 978-5-699-43966-9.

31. Халупа І. Аудіо запис програми. Прага, 14 травня 2005 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/930405.html>, дата звернення 06.05.2024.

